

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE SULAMA FAALİYETLERİNE BİR ÖRNEK: VAN ŞAMRAM KANALI (1935-1970)*

Abdulaziz KARDAŞ**

Öz

Su kaynakları tarihte birçok medeniyetin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Van ve çevresinde hüküm süren Urartu Krallığı, ulaşım, taşımacılık ve sulama alanlarında göl ve akarsulardan yararlanmıştır. Urartulardan zamanımıza kadar gelen önemli eserleri arasında yer alan Şamram Kanalı, kendilerinden sonra bölgeye hâkim olan devletler tarafından da kullanılmıştır.

Cumhuriyet döneminde ülke nüfusunun büyük bir bölümü köylerde yaşamakta ve tarımla geçimini sağlamaktaydı. Köylerin ihtiyaçlarının karşılanması ve tarımda verimi artırmak yeni kurulan devletin önemli hedefleri arasında yer almıştır. Cumhuriyet hükümetleri tarım alanları yakınlarında bulunan su kaynaklarını yapılan kanallarla kuraklık tehlikesiyle karşı karşıya kalan verimli arazilere akıttırılmıştır. Başvekil İsmet İnönü'nün, Temmuz 1935'te Van'a gelmesi ve Şamram Kanalı'nda incelemeler yapmasıyla hükümetin dikkati buraya yönelmiştir. Yaklaşık 51 km'lik bir mesafeden getirilerek Van ve Havasor ovalarının sulama ihtiyacının karşılanması ile Van'ın tarımsal üretimdeki payı artırılmak istenmiştir. Şamram Kanalı'nın onarımı, temizliği ve geniş alanları sulayacak şekilde uzatılması çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında ödenekler ayrılmış ve ihalelere çıkmıştır. 1970'lere geldiğinde kanalın uzunluğu 60 kilometreye ulaşmış ve suladığı arazi de 15 bin hektarı bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Urartular, Van, Sulama, Şamram Kanalı.

* Bu makale; *Cumhuriyet Dönemi'nde Van Gölü Havzası'nda (Van-Bitlis-Muş) Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2012'de hazırlanan doktora tezinden ve bu tezin Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları tarafından 2015 yılında bastırılan aynı isimli eserden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. a.kardas@yyu.edu.tr

Orcid: [0000-0002-3343-2745](https://orcid.org/0000-0002-3343-2745)

DOI: 10.53440/bad.1392175

Makale Türü: Araştırma Makalesi

(Makale Gönderim Tarihi: 17.11.2023-Makale Kabul Tarihi: 14.12.2023)

Atıf Bilgisi: Kardaş, A. (2023). Cumhuriyet Dönemi'nde Sulama Faaliyetlerine Bir Örnek: Van Şamram Kanalı (1935-1970). *Bingöl Araştırmaları Dergisi* (19), s. 85-96.

AN EXAMPLE OF IRRIGATION ACTIVITIES IN THE REPUBLICAN ERA:

VAN ŞAMRAM CANAL (1935-1970)

Abstract

Water resources have played an important role in the development of many civilizations throughout history. The Urartu Kingdom, which ruled in Van and its surroundings, benefited from lakes and rivers in transportation, transportation and irrigation areas. Şamram Canal, which is among the important works from the Urartians to our time, was also used by the states that dominated the region after them.

During the Republic period, a large part of the country's population lived in villages and made a living from agriculture. Meeting the needs of villages and increasing productivity in agriculture were among the important goals of the newly established state. Republican governments have channeled the water resources located near agricultural areas to fertile lands that are in danger of drought. When Prime Minister İsmet İnönü came to Van in July 1935 and made inspections on the Şamram Canal, the government's attention was directed here. It was aimed to increase Van's share in agricultural production by meeting the irrigation needs of the Van and Havasor plains by bringing them from a distance of approximately 51 km. Work has been carried out to repair, clean and extend the Şamram Canal to irrigate large areas. Within the scope of these studies, funds have been allocated and tenders have been held. By the 1970s, the length of the canal reached 60 kilometers and the land it irrigated reached 15 thousand hectares.

Keywords: Urartians, Van, Irrigation, Şamram Canal.

Giriş

Tarihî süreçte su kaynakları birçok medeniyetin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Van Gölü çevresinde M.Ö. 840-590 yılları arasında hüküm süren Urartu Krallığı, Van Gölü'nde ulaşım ve taşımacılığı geliştirmiş, göller önüne setler kurmuş ve su kaynaklarını yaptığı kanallar vasıtasıyla geniş arazilere akıttırılmıştır. Bu alanda Urartulardan zamanımıza kadar gelen birçok eser bulunmaktadır. Günümüzde de kullanılmakta olan ve üstün mühendislik özelliği ile dikkat çeken Şamram (Semiramis) Kanalı bunlardan biridir. Şamram Kanalı, Kral Menua tarafından M.Ö. 800'lü yıllarda yaptırılmıştı. Kanal, Van'ın önemli su kaynaklarından olan Şamram suyunu sulamada kullanmak amacıyla yapılmıştır. Şamram suyu, kaynağını Gürpınar Kazası'nın 6 km güneybatısında Yukarı Kaymaz (Mecingir) Köyü yakınında bulunan Artos Dağı eteklerindeki bir kayalığın bulunduğu yerden almaktadır (Öğün, 1970, s.8, 16, 28; Belli, 1997, s.11; Son Posta 10 Birinciteşrin 1937; Şamran, 2 Nisan

1952). Urartular, Şamram suyunu Van'a sevk etmek amacıyla 51 km uzunluğunda bir kanal inşa etmiş ve bu kanalla binlerce hektarlık bir araziye sulamayı plânlamışlardı.

Sulama başta olmak üzere Urartu medeniyetinin birçok eseri kendilerinden sonra bölgede hâkimiyet kuran devletler tarafından da kullanılmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin son döneminde Van'da Urartulardan kalan sulama yapılarından yararlanılmıştı. 1880'lerde Geniş (Keşiş) Gölü'nün suyunu Van Ovası'nın kuzey kısmına ve Van şehrine akıtmak için çalışmalar yapılmıştır. 1895'te Geniş (Keşiş) gölünün önüne kurulan setten akıtılan sularla Doni, Şoşanis, Yedikilise, Kurubaş köyleri arazisi ile Van şehrinin güneyinde Şamram Kanalı'nın üst kısımlarında kalan arazinin sulandığı bilinmektedir (Öğün, 1970, s.26-27).

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde 1913 ve 1914 yıllarına ait Van Valisi Tahsin Bey ve Van Vilâyeti Meclis-i Umumi üyeleri tarafından imzalanarak Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen "Vilâyetin Hususî Bütçesinde", harcamaya kalemleri ve bunların gerekçelerine yer verilmişti. Bütçede üçüncü sırada Sihke ve Doni göllerinden yararlanma ile Şamram Kanalı'nın tamiri için yapılacak harcamalara değinilmiştir. Söz konusu göllerin genişletilmesi ve temizlenmesi ile Şamram Kanalı'nın tahrip olan kısımlarının onarılması, masraflarına karşılık olarak bir defaya mahsus olmak üzere arazi sahiplerinden beşer kuruş alınması teklif edilmişti. Şehrin bağ ve bahçelerinin suya olan şiddetli ihtiyacı ve toprağının cinsi nedeniyle bunların 7-8 defa sulanması gerektiği vurgulanmıştı. Bu nedenle söz konusu göllerin temizliği ve genişletilmeleri ile kanalın onarımı için bir defalık olan bu teklifi, bütün arazi sahiplerini memnun edeceği ve bu meblağı kolaylıkla ödeyeceği belirtilmişti (BOA, İ-DH, 1503.30.).

Cumhuriyet Dönemi'nde Şamram Kanalı İçin Yapılan Çalışmalar

Cumhuriyet döneminde ülke nüfusunun büyük bir bölümü köylerde yaşamakta ve tarımla geçimini sağlamaktaydı. Bu nedenle köylerin ihtiyaçlarının karşılanması, tarımda ürün çeşitliliğini ve verimini artırmak yeni kurulan devletin önemli hedefleri arasında yer almıştı. Cumhuriyet hükümetleri tarıma uygun olup sel ve su taşkınlarına açık olan arazinin yapılacak bentler vasıtasıyla korunmasını önemli bir görev olarak ele almıştı. Ayrıca, tarım alanları yakınlarında bulunan su kaynakları yapılan kanallarla kuraklık tehlikesiyle karşı karşıya kalan verimli arazilere akıttırılmıştı (Bayındırlık İşleri Dergisi, S: 5, Birinciteşrin 1940, s.133.).

Başvekil İsmet İnönü, Temmuz 1935'te doğu ve güneydoğu vilâyetlerini de kapsayan bir seyahate çıkmıştı. Bitlis'ten sonra Van'a geçen İnönü, burada yaptığı incelemelerin bir bölümünü Şamram Kanalı'na ayırmıştı (Ulus, 12 Temmuz 1935.). İnönü, Şamram Kanalı'nın Havasor (Gürpınar) Deresi ile birleştiği yerde bir köprü yapılmasını istemişti. Başvekil İnönü, günlüğünde Şamram Kanalı'na şu şekilde yer vermişti; *"Şamram suyu, Havasor Ovası'nın aşağı kısmını, Edremit-Van Ovası'nı ve Gevaş'ı sulayan vasıta, tamir ister"*. (İnönü, 2001, s.169; Kardaş, 2015:257). İnönü, seyahatinden sonra hazırlayıp Atatürk'e sunduğu raporunda Van'ın sulama meselesi ve Şamram suyu hakkında önemli bilgilere yer vermişti. Raporda Van'ın geniş ve muhacirleri yerleştirmeye uygun şartları taşıdığı, şehrin arazisinin sulak olduğu ve halkın eskiden beri sulamaya alışkın olduğunu belirtmişti. Raporda, Van'da çeşitli su kaynakları ve akarsuların kanallar vasıtasıyla güçlü bir sulama düzeninin kurulduğu, ancak bunların çoğunun istenilen miktarda suyu taşıyamayacak kadar tahrip olduğu ve onarım masraflarının az olduğunu vurgulamıştır. Buradaki su kaynaklarının en eski ve önemlisinin Şamram olduğu, kaynağından oldukça gür bir şekilde çıkan bu su kanal vasıtasıyla Edremit'e ve Van civarına gelebildiği ve diğer bir kanalla Havasor'un güneyinden Gevaş'a kadar gittiği, Şamram ve Van'daki diğer kanalların tamirinin 100-150 bin liraya mal olacağı vurgulanmıştı (Yeşiltuna, 2007, s.369.). Şamram suyunun yaklaşık 51 km'lik bir mesafeden getirilerek Van ve Havasor ovalarının sulama ihtiyacının karşılanması ile Van'ın tarımsal üretimdeki payı artırılmak istenmişti. Şamram kanalı ile sulama sorununu çözme ve çok geniş bir bölgede verimli sonuçların alınması planlanmıştı (Son Telgraf, 16 Eylül 1938).

Başvekil İsmet İnönü'nün seyahatinden sonra Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü, İnönü'nün raporunda yer alan sahalardan olan Van, Diyarbakır ve Midyat'ta sular hakkında incelemelerde bulunmak üzere, Sular Umum Müdürlüğü İnşaat Fen Heyeti Baş Mühendisi Ratıp ve Umum Müdür Muavini Namık beyler görevlendirilmişti. Bu uzmanlar yaptıkları incelemeler hakkında gerekli raporları hazırlayarak 5 Aralık 1935'te Nafia Vekâleti'ne sunmuşlardı. Nafia Vekâleti de 12 Aralık 1935'te söz konusu raporları Başvekil İsmet İnönü'ye sunmuştur. Raporların Van hakkında olan kısımlarında şehrin sulama, su kuvvetinden elektrik üretme ve içme suyu olmak üzere üç sorunun olduğu vurgulanmıştı. Konumuz olan sulama hakkında, birçok kaynaktan beslenen Şamram suyunun zamanında açılan iki arka bir taraftan Van Ovası'na ve diğer taraftan Havasor Ovası'ndan Gevaş üzerine indirilmiş olduğu, bu kanallar vasıtasıyla bu iki ovanın sulanması işinin çok eski zamandan beri temin edildiği belirtilmişti. Raporda bu kanalların suyunu temin eden Şam-

ram'ın kaynağında suyun miktarının saniyede 10 metreküp olduğu tespit edildiği, ancak mevcut kanallar zamanla harap olduğu ve tarlalarını sulamak isteyen köylüler tarafından bu kanalların hemen her yerinde yarıklar meydana getirildiği, bu nedenle kanalların taşıdığı su miktarının azaldığına yer verilmişti. Her iki ovanın sulanmasına yetecek miktarda suyu taşıyabilecek hâle getirmek için kanallarda gerekli genişletme ve onarımların yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Van Ovası'na gelen ve uzunluğu 51 km olan kanalın yaklaşık 7000 hektar araziye sulayabilecek bir kapasitede olması, Edremit civarında kanalın gerekli suyu taşıyabilecek şekilde genişletilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Raporda Havasor Ovası'nın sol tarafından geçerek Gevaş'a giden ve 20 km uzunluğunda olan kanalın sulayacağı sahanın da 5000 hektar olduğu vurgulanmıştı. Bu kanalların onarılması, sel sularının kanal yataklarını bozmayacak şekilde yapılması, kanalların kaynağında su alma tertibatının inşası ve sulama şebekesine suyu almak üzere ana kanal üzerinde kapaklar inşası dâhil olmak üzere bu işin 300 bin liraya mal olacağı tespit edilmişti (BCA, 030.10.157.106.16.;Kardaş, 2012:232; Kardaş, 2015:258).

26 Mayıs 1936'da TBMM'de 1936 yılı Nafia Vekâleti Bütçesi görüşülürken Nafia Vekili Ali Çetinkaya Bey, diğer seneleri de kapsamak üzere bir milyon liralık ödenek verildiği takdirde, bunun 300 bin lirasının Van'da Samram Kanalı için kullanılacağını söyledi (TBMM ZC, D:5, C:11, (27.5.1936), s.257; Bayındırlık İşleri Dergisi, S:1, Haziran 1936, s.14; Tan, 28 Mayıs 1936; Ulus, 28 Mayıs 1936; Anadolu, 29 Mayıs 1936.). 18 Ağustos 1936'da çıkarılan bir kararnâme ile Van, Erzincan ve Çarşamba ovalarının etüt, inşaat ve diğer işlerinde harcanmak üzere 300 bin liralık bir ödenek verilmişti (BCA. 030.18.01.02.67.69.17.).

Nafia Vekâleti'ne bağlı olan Van Su İşleri Etüt Heyeti Şefliği, 28 Kasım 1936'da Şamram sulama kanalının hafriyat ve inşaatı için ihale duyurusu yapmıştı. Bu işlerin keşif bedeli 35.505 lira 74 kuruş olarak belirlenmişti (Cumhuriyet, 28 İkinciteşrin 1936.). Su İşleri Etüt Heyeti Şefliği, daha önce ihale duyurusu yapılan Van Şamram Kanalı inşaatı için talip çıkmadığından aynı şartlar dâhilinde 5 Şubat 1937'de yeniden ihale ilanı vermişti (Cumhuriyet, 5 Şubat 1937.). Söz konusu şefliğin, verdiği ihale ilanında da talipli çıkmayınca 13 Şubat 1937'de aynı ilanı tekrar yayınlamak zorunda kalmıştı (Ulus, 13 Şubat 1937.).

1937'de Nafia Vekâleti'ne bağlı bir birim olarak Su İşleri İdaresi kurulmuş ve büyük sulama programlarının uygulanmasına geçilmişti. Bu bağlamda yurdun her yerinde çalışmalara başlanmıştı. Bir taraftan eldeki büyük işle-

rin bitirilmesine çalışılırken diğer taraftan da yeni işlerin projeleri yapılmıştı (Kardaş, 2012: 233; Kardaş, 2015:259). Nafia Vekâleti'nin Şu İşleri İdaresi, Van'ın bağ ve bahçelerini sulayan tarihî Şamram Kanalı'nın onarılması işine de önem vermişti. Su işleri mühendisleri kanalın modern bir şekilde yeniden yapılması için 1936'dan itibaren yoğun çalışmalara başlamış ve nihayetinde kanalın dört kısım hâlinde inşası kararlaştırılmıştır (Son Posta 10 Birinciteşrin 1937.). Bu bağlamda üzerinde çalışılan Şamram Kanalı'nın birinci 15 kilometresinin yapımı tamamlanmış ve kanalın ikinci kısmını oluşturan diğer 15 kilometrenin de projesi hazırlanarak ihale edilmiştir. Burada da inşaaat devam edilmiş ve kanalın kalan son kısımlarının projelerinin hazırlanmasına başlanmıştı (Ulus, 12 Ağustos 1937; Haber, 25 Ağustos 1937.). Nihayetinde diğer iki kısmın projeleri de hazırlanarak Nafia Vekâleti'ne gönderilmişti. Kanalın tamamının inşaaatı bittiğinde, geçtiği sahalara vereceği su miktarı saniyede 4,5 metreküpe ulaşacak ve Gevaş ile birlikte sulayacağı arazi de 12 bin hektarı bulacaktı (Son Posta 10 Birinciteşrin 1937; Son Posta, 3 Nisan 1937).

Ekim 1937'de Van ve Havasor ovalarının Şamram suyu ile sulanmasına ait olan etütler bitmiş ve yeni projeler hazırlanmıştı (Bayındırlık İşleri Dergisi, S: 5, Birinciteşrin 1938, s.379.). Bu projelerden Edremit'e kadar olan 78.898 liralık kanal kısmı iki parça olmak üzere ihale edilmiş ve inşaaat başlanmıştı. Diğer kısımların ihalesi bu kısımlar için verilecek ödenek dâhilinde olmak üzere sonraki dönemde yapılacaktı (Bayındırlık İşleri Dergisi, S: 5, Birinciteşrin 1937, s.268; Ulus, 21 Sontesşrin 1937.). Sağlanan bu ödenekle Şamram Kanalı'nın yıkılan kısımları onarılmış ve sel sularıyla dolan kısımları da temizlenmiştir (TBMM ZC. V/18, İ: 65, (26.5.1937), s.267.).

Tarımın gelişmesi ve Van'ın kalkınmasında son derece önemli bir rol oynayan Şamram Kanalı'nın tamir işleri II. Dünya Savaşı yıllarında da devam etmiş ve Hükümet kanalın yapımına verdiği desteği sürdürmüştü. 1941 mali yılında Şamram Kanalı'nın her iki tarafının doldurularak yapılması amacıyla Bayındırlık Bakanlığı 4.197 liralık bir ödenek vermişti (Bayındırlık İşleri Dergisi, S: 7, Birincikânun 1941, s.99; Kardaş, 2012: 311; Kardaş,2015:340). Bu ödeneğin yetersiz kalması üzerine yine Bayındırlık Bakanlığı, 1943 mali yılı bütçesinden kanalın inşaaatı ve diğer masrafları için 150 bin liralık bir ödenek daha ayırmıştı (TBMM ZC, D:7, C:5, İ. 56, (17.9.1943), Sıra Sayısı:143, s.6; T.C. Resmî Gazete, 23 Eylül 1943, Sayı: 5515). Van Valiliği de Temmuz 1944'te Şamram Kanalı'nın 3. kısmının inşaaatı işini ihaleye çıkarmıştı. Keşif bedeli 149.970 lira 64 kuruş olarak belirlenmişti (Cumhuriyet, 15 Temmuz 1944; Cumhuriyet, 20 Temmuz 1944.).

1945'te Şamram Kanalı'ndan getirilen suyun idaresi için bir birlik kurulmasına başlanmış ve bu amaçla 16 Temmuz 1945'te Van Belediyesi'nde Vali Gaffur Soylu başkanlığında bir toplantı yapılmıştı. Birliğe şehirden ve civardaki köylerden üyeler alınarak bir idare heyetinin oluşturulması kararlaştırılmıştı. Kurulacak birlik, Şamram suyunun arazi sahiplerine düzenli bir şekilde verilmesini sağlayacak ve bunun karşılığında alacağı ücretleri bankaya yatıracaktı (Van, 21 Temmuz 1945; Kardaş, 2015:341.). Böylece şehrin sulama suyu olan Şamram'ın daha yararlı bir şekilde kullanılması sağlanmış olacaktı.

1945 Van Depremi'nden sonra Van'a gelen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Van'ın su işlerini halletmek amacıyla, Van Su İşleri Müdürü'nü kabul ederek Şamram Kanalı hakkında detaylı bilgi almıştı (Aydın Tarihi, S: 140, Temmuz 1945, s.10.). İnönü, su işleri ile yakından ilgilenmiş ve Şamram Kanalı'ndaki çalışmaları takip etmişti (Bugün, 25 Temmuz 1945.). Kanalın onarılarak açılmasından sonra İnönü, Vali Gaffur Soylu'ya (İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 2724.) kutlama ve hayırlı olması dileklerini göndermişti (Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/2-5, F: 287.). Şamram Kanalı'nın açılması ile bu sudan geniş ölçüde faydalanma imkânı elde edilmişti (Vakit, 8 Temmuz 1946).

Şamram Kanalı'nın Van'a sağladığı faydaları göz önünde bulunduran Hükümet, buraya 1946'ya kadar büyük miktarda para harcamış ve kanalı tamir ve bazı yerlerini yeniden yapmak suretiyle ıslah etmişti. Bu işler için Bayındırlık Bakanlığı, Van Bayındırlık Müdürlüğü'ne 300 bin liralık bir ödenek vermişti (Van, 6 Mart 1946.). 1946 yılı sonunda Şamram sulama kanalının tahrip olan kısımlarının yapımı tamamlanmış ve işletmeye açılmıştı. 18 köy ile Van merkezindeki arazilerin tümü buradan sağlanan su ile sulanma imkânına kavuşmuştu (Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-9, Fihrist No: 8856.).

Şamram Kanalı yapım onarım giderleriyle Van hudutları dâhilinde bulunan bataklık ve suların ıslahı giderleri için 1946 bütçesinden devredilen 250 bin liralık ödeneğin 200 bin lirası alınmıştı. Bu paranın yetmemesi üzerine 1948 malî yılı bütçesine 150 bin liralık bir ödenek konulmuştu (TBMM TD. VIII/8, B: 23, (26.12.1947), s.218.). Ayrıca bu yılın bütçesine Şamran Suyu'nun getirilmesi ve Van'daki bataklıkların kurutulması için Bayındırlık Bakanlığı'nca 50 bin liralık bir ek ödenek ayrılmıştı (TBMM TD. VIII/16, B: 48, (21.2.1949), s.159; Van Sesi, 30 Mart 1948.). Söz konusu ödeneklere rağmen buradaki işlerin tamamlanamayan kısımları Doğu İleri Kalkınma Prog-

ramı çerçevesinde yapılmasına karar verilmişti (TBMM TD. VIII/15, B: 29, (10 Ocak 1949), s.35-36; Kardaş, 2015:423-424).

Şamram Kanalı üzerindeki çalışmalar 1950'den sonra yani Demokrat Parti (DP) döneminde de devam etmişti (Van Sesi, 8 Temmuz 1948; Zafer, 6 Ekim 1951; Çeliker, Van Postası, 2 Temmuz 1953.). Kanal, Van'ın sulama sorununu önemli ölçüde çözmüştü (BCA. 030.10.157.106.16; Devlet Su İşleri, 1994. s.3.). Van Belediye Başkanı Şükrü Köserisoğlu, doğu seyahatine çıkan ve 3 Ağustos 1951'de Van'ı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'a Van halkının taleplerini iletmişti. Bu talepler arasında Şamram Kanalı'nın daha geniş alanları sulamasını sağlamak amacıyla kanalın uzatılması ve kanal için gerekli onarım ve ıslah çalışmalarının yapılması yer almıştı (Cumhurbaşkanlığı Celâl Bayar Arşivi, Yer No: 3/3-26., Fihrist No: 1451-19.). 1953'te kurulan Devlet Su İşleri (DSİ)'ne, Şamram Kanalı'nın ıslahı konusunda talimat verilmişti. Bu bağlamda DSİ, sonraki yıllara da yaydığı çalışmalarında kanalın su kaybının önlenmesi ve bakımının kolaylaştırılması amacıyla betonlanmasını kararlaştırmıştı.

1970 yılına kadar Şamram Kanalı'nın daha geniş alanların sulaması amacıyla yapılan eklemelerle kanalın uzunluğu 54 km'ye ulaşmıştır. Kanalın bazı kısımlarında DSİ tarafından küçük ıslahat yapılmış, bazı kısımları da su kaybını önlemek gayesiyle beton kaplanmıştır. Bu dönemde Akköprü Deresine kadar uzatılmış bulunan kanal eskiden Kurubaş Deresine dökülüyordu ve 3 km kadar daha kısaydı. 1970'lerin başında hazırlanan yeni bir proje ile kanalın 6,5 km daha uzatılarak İskele Köyü-Van yolu ile Kalecik-Beyüzümü arasında kalan arazinin de bir kısmını suladıktan sonra Van Gölüne dökülmesi plânlanmıştı. Bu sayede Van üst plato sulama tesisleri tarafından sulanması beklenen ve fakat suyun yetersizliği yüzünden sulanamayan arazinin bir kısmını yine Şamram Kanalı'ndan sulamanın mümkün olacağı düşünülmüştü (Öğün, 1970, s.12). Böylece Şamram Kanalı'nın uzunluğu da 60 km'yi bulacaktı.

Sonuç

Su kaynaklarının ulaşım, taşımacılık ve sulamada kullanılması tarihte birçok medeniyetin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Van ve çevresinde hâkimiyet kuran Urartular, kaynak sularını bent veya kanallar vasıtasıyla verimli tarım alanlarını sulamışlardır. Urartulardan zamanımıza kadar gelen Şamram Kanalı, kendilerinden sonra bölgeye hâkim olan devletler tarafından da kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde ülke nüfusunun büyük çoğunluğu köylerde yaşamış ve tarımla geçimini sağlamıştır. Köylerin ihtiyaçları-

nın karşılanması ve tarımda verimi artırmak yeni kurulan devletin önemli hedefleri arasında yer almıştır. Cumhuriyet hükümetleri tarım alanları yakınlarında bulunan su kaynaklarını yapılan kanallarla kuraklık tehlikesiyle karşı karşıya kalan verimli arazilere akıttırmıştır. Başvekil İsmet İnönü'nün, Temmuz 1935'te Van'a gelmesi ve Şamram Kanalı'nda incelemeler yapmasıyla hükümetin dikkati buraya yönelmiştir. Sular Umum Müdürlüğü kanalın incelenmesi için bir heyet görevlendirmiştir. Heyetin raporları dikkate alınmıştır. Başvekil İnönü'nün ilgisi, hükümetin ve Van Valiliği'nin çalışmaları eski kanalın tekrar faaliyete geçmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Vilâyet ve Nafia Vekâleti bütçelerinden ayrılan ödeneklerle kanalın onarım ve ıslah çalışmaları başlatılmıştır. Şamram Kanalı vasıtasıyla Van ve Havasor ovalarının sulama ihtiyacının karşılanması ile Van'ın tarımsal üretimdeki payı artırılmak istenmiştir. Şamram Kanalı'nın onarımı, temizliği ve geniş alanları sulayacak şekilde uzatılması çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında ödenekler ayrılmış ve ihalelere çıkmıştır. Şamram Kanalı'nın tamir işleri II. Dünya Savaşı ve Demokrat Parti dönemlerinde de devam etmiştir. 1970'lere gelindiğinde kanalın uzunluğu 60 km'ye ulaşmış ve suladığı arazi de 15 bin hektarı bulmuştur.

Kaynakça

1) Arşiv Belgeleri

BCA, 030.10.157.106.16.

BCA. 030.18.01.02.67.69.17.

BOA, İ-DH, 1503.30.

Cumhurbaşkanlığı Celâl Bayar Arşivi, Yer No: 3/3-26., Fihrist No: 1451-19.

Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-9, Fihrist No: 8856.

Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/2-5, F: 287

İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 2724.

2) Resmî Yayınlar

Ayın Tarihi, S: 140, Temmuz 1945.

Cumhuriyetin Yetmişinci Yılında Devlet Su İşleri, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Teknoloji Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994.

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, (Teknik ve Kültürel Değerleriyle) Tarihi Sulama, Su Depolama, Taşkın Koruma Tesisleri, Ankara 2009.

TBMM ZC, D:5, C:11, İ: 69, (27.5.1936).

TBMM ZC. V/18, İ: 65, (26.5.1937).

TBMM ZC, D:7, C:5, İ. 56, (17.9.1943), Sıra Sayısı:143.

T.C. Resmî Gazete, 23 Eylül 1943, Sayı: 5515.

TBMM TD. VIII/8, B: 23, (26.12.1947).

TBMM TD. VIII/15, B: 29, (10 Ocak 1949).

TBMM TD. VIII/16, B: 48, (21.2.1949).

3) Yerel ve Ulusal Gazeteler

Anadolu,

Bugün

Cumhuriyet

Haber

Son Posta

Son Telgraf

Şamran

Tan

Ulus

Vakit

Van

Van Postası

Van Sesi

Zafer

4) Gazete Haberleri ve Başvuru Eserler

“Anadolu’da Sular Feyiz ve Bereket Menbaı Oluyor”, Haber, 25 Ağustos 1937.

“Diyarbakir-Van Treni”, Son Posta 10 Birinciteşrin 1937.

“Diyarbakir-Van Treni”, Son Posta 10 Birinciteşrin 1937.

“Diyarbakir-Van Treni”, Son Posta, 10 Birinciteşrin 1937.

“Van Kalkınma ve Gelişme Yolunda”, Vakıf, 8 Temmuz 1946.

“Van Valiliğinden”, Cumhuriyet, 15 Temmuz 1944.

“Van Valiliğinden”, Cumhuriyet, 20 Temmuz 1944.

“Yurdun Türü Yerlerinde Büyük İşler Başarıldı”, Ulus, 12 Ağustos 1937.

Belli, O. (1997). *Doğu Anadolu’da Urartu Sulama Kanalları*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Çeliker, C. (1953). “Şehrin Su Davası”, Van Postası, 2 Temmuz.

İnönü, İ. (2001). *Defterler I (1919-1973)*, Hazırlayan: Ahmet Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kardaş, A. (2012), Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında (Van-Bitlis-Muş) Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950), Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılan Doktora Tezi, Erzurum 2012.

Kardaş, A. (2015), Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Öğün, B. (1970). *Van’da Urartu Sulama Tesisleri ve Şamram (Semiramis) Kanalı*, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara, Anadolu Yayınevi.

T.C. Bayındırlık Bakanlığı, Bayındırlık İşleri Dergisi, S: 5, Birinciteşrin 1937.

T.C. Bayındırlık Bakanlığı, Bayındırlık İşleri Dergisi, S: 7, Birincikânun 1941.

T.C. Bayındırlık Bakanlığı, Bayındırlık İşleri Dergisi, Yıl:5, S: 5, Birinciteşrin 1938.

Yeşiltuna, S. (2007). *Resmî Kanun, Kararname, Rapor ve Tutanaklarla Atatürk ve Kürtler*, İstanbul: İleri Yayınları.

Ekler

Ek:1) Artos Dağı eteklerinde Şamram suyunun kaynağı.(Öğün, age, s.52)

Ek:2) Şamram Kanalı'nın güzergâhı (Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Tarihî Sulama, Su Depolama, Taşkın Koruma Tesisleri, Ankara 2009, s.22.)

